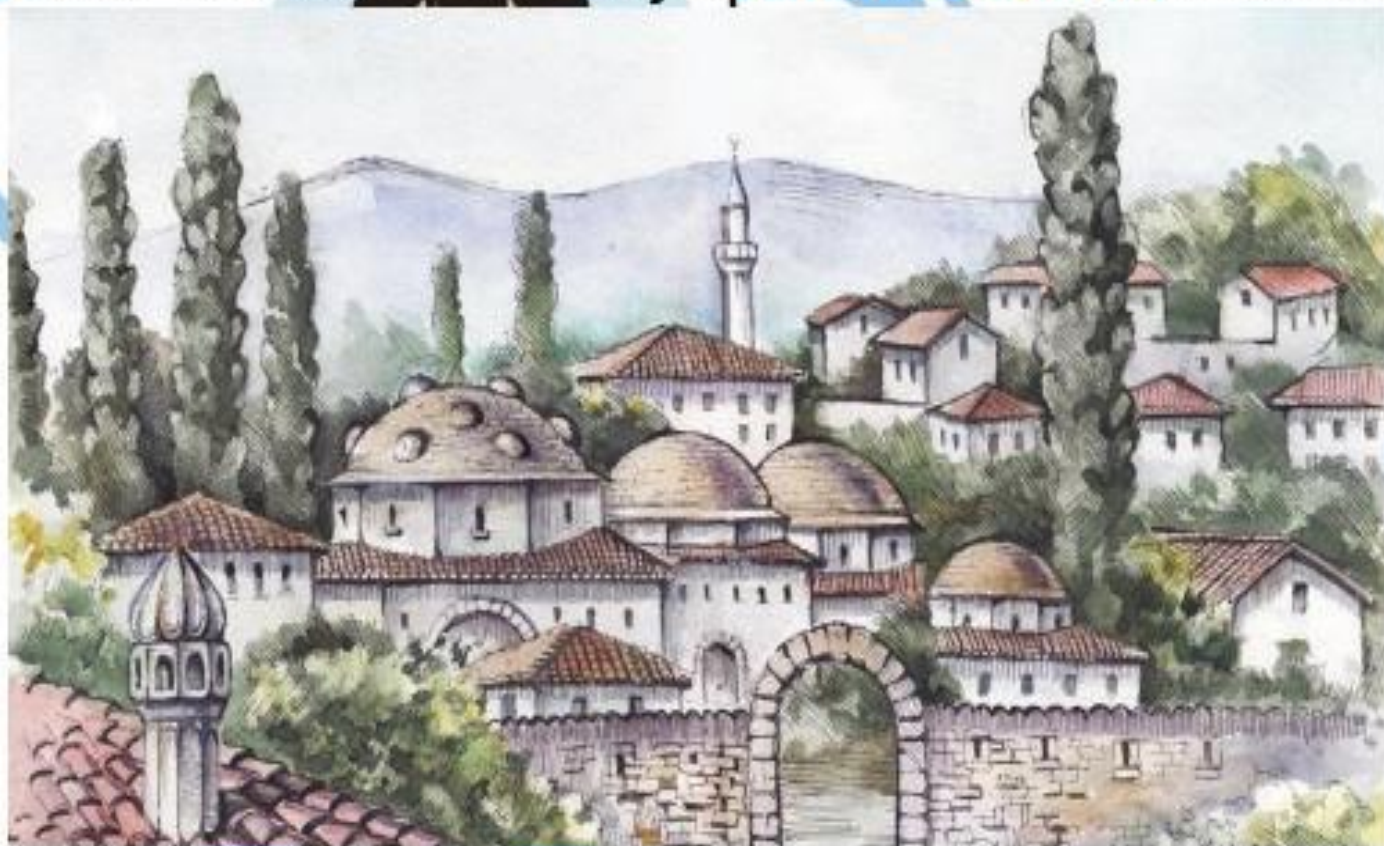

Джемилъ Кендже

(1896-1945)

Къырымтатар шаири Джемилъ Велиля огълу Кендже
1896 сенеси Къарасувбазар районунынъ Аблеш
коюнде фукъаре къорантада дюньягъа кельди. Яшы
еткен сонъ, мектепке окъумагъа къатнап башлады.

Окьугъан чагъында Джемиль Кендже эдебият дерслерини меракънен динълей ве огрене, оджасы да онынъ авеслигини корип, онъа ярдым эте. О, башлангъыч мектепни он дёрт яшында битире. Сонъра исе Копюрликой мектебине окъумагъа кире ве о, шу вакъыттан шиирчиклер уйдырып башлай. Окьугъан чагъында Джемиль Кендже эдебият дерслерини меракънен динълей ве огрене, оджасы да онынъ авеслигини корип, онъа ярдым эте. Бабасы – Велиля агъа, огълуны окъув ве бильгиге мерагъыны корьген сайын къувана ве онынъ медениетли, бильгили, окъумышлы, шахсий дюньябакъышлы бир инсан олгъаныны корьмеге пек авес эте эди.

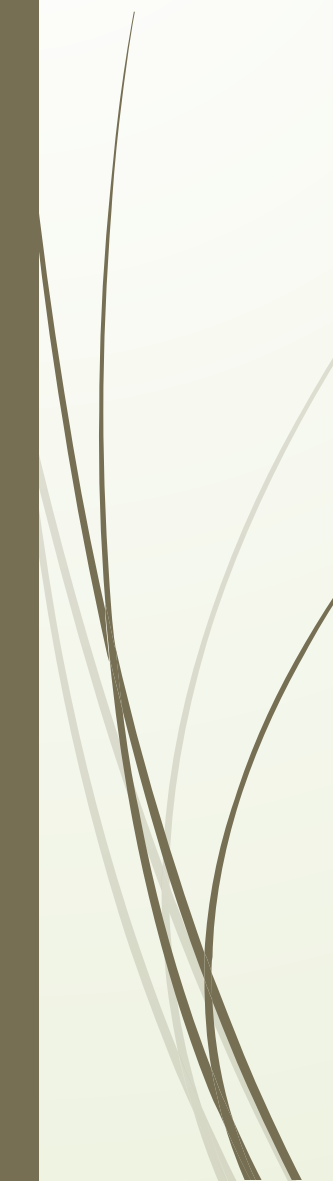

Шу вакъытта Къарасувбазарда Решид Медиев тешкиль эткен мектепнинъ намы этрафкъа джайрай ве Джемиль Кендже бу окъув юртуна окъумагъа кире. Бу мектепни битирген сонъ, 1913 сенеси о, Тавдайыр коюнде ерлешкен медресеге окъумагъа бара. Эки сене девамында анда окъуп, 1915 сенеси озъ тувгъан коюне къайтып, Джемиль Кендже анда оджалыкъ япып башлай. Арадан чокъ вакъыт кечмеден, окъув ве бильги чокърагъына къанып оламагъан оджа, 1917 сенеси Акъмесджиттеки кърымтатар гимназиясына окъумагъа кире. Лякин бу окъув юртунда онынъ окъувы чокъ девам этмей. О, кене де озюнинъ тувгъан коюне къайтып, анда оджалыкъ фаалиетини девам эте.

Джемилъ Кендже Сарайлы Къыят коюнден Лейля ханым Сеит Умер къызы Хаит задеге эвленип, бир къач вакъыттан Тотайкой оджалар техникумына окъумагъа кире. Бу девирде Кърымда яшайыш пек агъыр олгъаны ве орталыкъта ачлыкъ укюм сюрдени себебинден, Джемилъ Кендже Лейля ханымнен берабер техникумны быракъып, койге къайталар. Этрафтаки вазиет тюзелип башлагъаныны корьген Джемилъ Кендже, къадынынен берабер Акъмесджиттеки учь йыллыкъ оджалар институтына окъумагъа кирелер. Бутюн омюрини яш несильге багъышлагъан Джемилъ Кендже башта башлангъыч ве орта мектеплерде дерс бере ве сонъра окъув ишлери мудири оларакъ чалыша.

Къырымтатар халкъынынъ башына тюшкен сюргюнлик фаджиясы Джемиль Кенджени халкъынен бераберликте Озьбекстангъа кетире. Сюргюнликнинъ аизарына, фаджиалы кунълерине артыкъ даянып оламагъан шаир, 1945 сенеси Озьбекстанда Ташкент виляетининъ Пскент шеэринде вефат эте. Баланынъ табиатыны, омюрини ве рухиет дюньясыны терен бильген ве анълагъан Джемиль Кендже эдебиятымызгъа аджайип, белли бала шаири оларакъ кирди.

Онынъ баларгъа багъышлап язгъан ширий джыйынтыкълары та 1927 сенеси нешир олунгъан эди. Акъмесджитте “ Бала шиирлери ” серлевасынен нешир олунгъан шиирлер джыйынтыгъында “Оджа аркъадашларгъа” деген кириш сёзюнде о: “Балалара аит эсерлерин азлыгъына коре, онларын ичтимай омюринден, яхут базы айванларын яшавларындан алынып язылан бу рисалечик буюк бир икътидар нетиджесинде дегиль, ялынъыз юкъарыда арз олунгъан бу буюк ихтияджын варлыгъыны дуов нетиджесинде мейдангъа гельмиш”-деп язгъан эди. Эльбет, бу сыджакъанлы ве мераметли ниетлер бильдирильген сёзлерде шаирнинъ халкънынъ келеджеги ичюн джан куйдирген бир инсан олгъаныны коремиз. Балаларнынъ парлакъ келеджеги огърунда джанаджыр оджа ве тербиеджи бир инсан олгъаныны дуямыз. Тувгъан миллетининъ вазieti даима онынъ юрегини раатсызлап тургъаныны сеземиз.

Шаирнинъ Акъмесджитте нешир олунгъан балалар ичюн язылгъан бу джыйынтыгына:
“Турналар кочелер”, “Чочами торгъай”,
“Къаргъалар авлана”, “Гедже къушу”,
“Талашувнынъ сонъы”, “Чанаман таялар”, “Не ичюн шай ашыкъа”, “Дюльгер алетлери шай айта” киби эсерлери кирсетиле.

Отузынджы йылларда шаир “ Яш ленинджилер” журналында да бир сыра эсерлерини бастыра. О заманнынъ сясети ве девирнинъ талабынен язылган эсерлер шаирнинъ шириетини бир аз чубарлаштырганына бакъмадан, бизим девирде де кыймети эксильмеген эсерлеринен эдебият тарихына белли олды. Онынъ “Социалист чёллеринде”, “Экинджи смена”, “Соцярыш ишинде” серлевалы шиирлеринде отузынжды сенелерде девир талабы иле язылган эсерлернинъ хусусиетлери сезилирли дереджеде олганыны сечмек мумкюн.

Сизге такъдим этеджек бала шиирлеринде шаир торгъай, турналар, гедже къушу, къаргъалар киби къуш ве айванларнынъ адетлерини, арекетлерини, учув тертиплерини, ашагъан ашларыны, инсангъа япкъан файдасыны, сонъра иш алетлерининъ хусусиетлерини усталыкънен акс эте. Шаирнинъ эсерлери окъунакълы, тили шималъ шивесине якъын олса да, балаларгъа анълайышлыдыр. Буларнынъ эписи исе Джемиль Кендже бала шиирлерини усталыкънен язгъаныны тасдыкълай.

Джемилъ Кендженинъ багъышлагъан ве дерт сатырдан ибарет олгъан шиирлери бар: «Балта», «Чокъучь», «Тырновуч» Истидатлы бала шаиримиз Джемилъ Кендже халкъымызнъынъ башина тюшкен фаджиаларгъа даянамай, бинъ докъуз юзь къыркъ бешинджи сенеси Ташкент виляетинин Пскент шииринде вефат этти. Дженктен сонъ онынъ шиирлери газета ве меджмуларда мектеп дерсликлеринде бастырылды.

Къырымда Джемилъ Кендженинъ «Бала Шиирлери» джийинтыгъы гъайырдан мешир этильди

БАЛА ДЖЕМИЛЬ
ШИИР. КЕНДЖЕ
ЛЕРИ I КИТАП

РЕСІМДЕР МУСІМІДІН ОСМАН ІСІМ

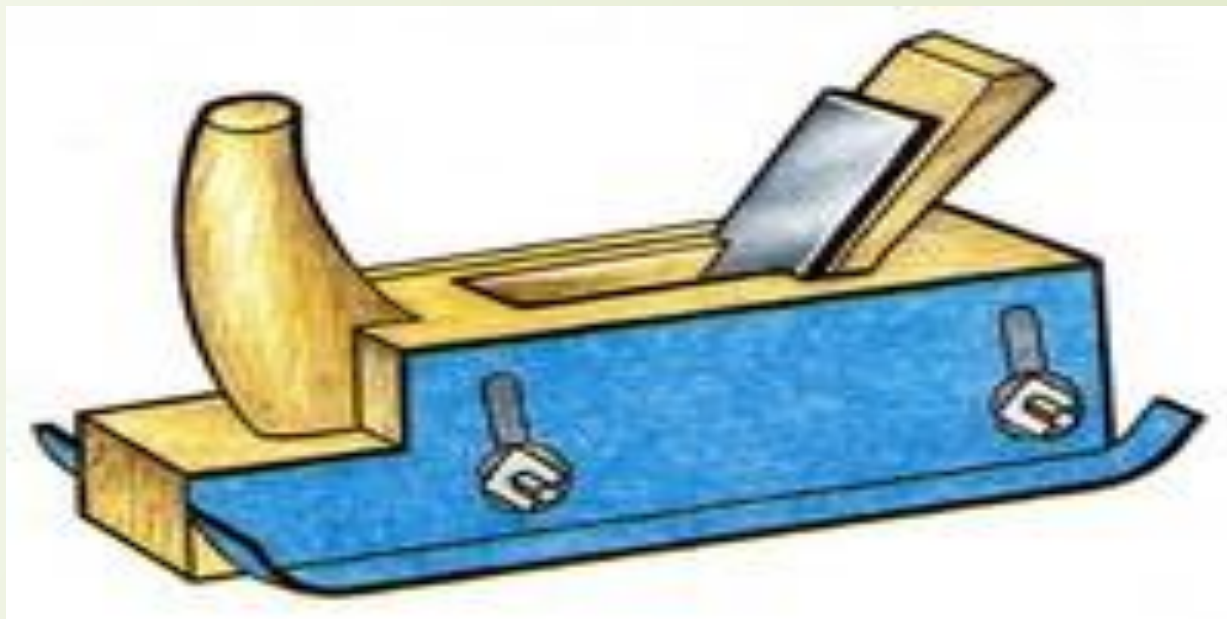
0+

«Дюльгер алетлери шай айталар» 4-5 яшинда олгъан балаларгъа, шиирлер

Эрендем (рубанок, струг)

Манъа дерлер эренде,
Бир тишим бар теренде.
Душманларым тахтадыр,
Джандан достум балтадыр

Эгев (напильник)

Халкълар манъа эгев дерлер,
Меннен демир эгевлерлер.
Астым-устюм толу тиш,
Тишимдедир бутюн иш.

Чёкюч (молоток)

Меним адым кьарт чёкюч,
Менсиз ишлер яман кучь.
Агъач, тахта мыхларым,
Гузель этип сыкъларым.

Бурав (буравчик)

Адымны бурав дерлер,
Меннен агъач тешерлер.
Тишим меним худжурдыр,
Айланчыкътыр, узундыр.

Балта (топор)

Балтадыр меним адым,
Агъачларны догърарым.
Пек къоркъарым демирден,
Тюшюрме ич элинъден.

Гедже къушу (Елькъанат)

Яз куньлери азбарда,
Кунь къавушкъан арада,
Пейда ола бир къушчыкъ,
Баштан аякъ комгечик.

Кокте учып ельдайын,
Ельпиреп кеткен сайын,
Сескенип, баллар джылай,
Къатындан отькен сайын.

Къушкъа ошай, къанаты бар,
Къанатында тырнагъа бар,
Сычан десем, сычан дегиль,
Эки дане аягъы бар.

Танъ агъара башласа,
Козьлери сокьурлаша.
Тез-тез барып ахыргъа
Сачакъларгъа тырмаша.

Богъдай.тары ашамай,
Эт болмаса, яшамай.
Бутюн гедже озюне
Бош авадан ем арай.

Юзь биньлернен кобелек,
Чибин, чиркий... не керек,
Тутып ашай, къарамай,
Не къурт сайлай, не боджек.

Айтынъ, баллар, боджектен
Инсанларгъа не зарар?
Гедже учкъан бир къуштан
Аджеп, насыл файда бар?

Чочамий торгъай / Парча/

Чочамий торгъай
тогъайнынъ четинде
ювасын ясагъан
богъдайнынъ ичинде.

Бакъынъыз, ювасы
не къадар гузель!
Дерсинъ ясагъан
пек чебер бир эль.

Тийменъиз, балалар!
Къушчыкълар яшасын,
бизлерге зарарлы
къуртларны ашасын

Дикъкъатнен
бакъкъанынъыз ичюн,
сагъолунъыз!